

Дәрістердің конспектері. Кіріспе

Қазіргі кезде біздің мемлекетімізде жерге мемлекеттік меншікпен қатар жеке меншік те заңдастырылған. Жерді жеке меншікке азаматтар және мемлекеттік емес заңды тұлғалар да (ұйымдар, мекемелер) әртүрлі құрылыстар мен ғимараттар салу үшін ала алады. Азаматтар сонымен қатар жерді жеке меншікке өзіндік қосалқы шаруашылық жүргізу, бақ өсіру үшін алуына бол ады. Жаңа жер Кодексына байланысты жеке меншікке ауылшаруашылық жерлер де, осы заңда қойылған шарттар мен шектеулерде, берілетін болды.

Жерге жылжымайтын мүлік статусы және заттық құқық берілген. (жеке меншік, пайдалану, сервитут, кондоминиум, т. б.), былайша айтқанда ол сауда-саттыққа, сыйға беру, кепілдікке, басқа да заңды меміелер объектісі болып табылады.

Қазіргі кезде мемлекетімізде жүргізіліп жатқан нарықтық реформа жағдайында жер заңдарын бұзушылықтар болуы мүмкін. Жер заңдылығын дәл және толық орындалуын қамтамасыз ету өте қиын.

ҚР жер заңы жерлерді тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді, олардың тиімділігін арттыруға жағдай жасайды, ұйымдар, мекемелер және азаматтардың құқықтарын және мүдделерін қорғайды, жер қатынастары саласында заңдылықты күшейтеді.

Жерге орналастыру қызметіне барлық жеке және заңды тұлғалардың, жерді қорғау және дұрыс пайдалану мәселелері бойынша заңдарды, қаулыларды, бұйрықтарды сақтауға бақылауды жүзеге асыру жүктеледі. Жерді пайдалануға мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын, жерге орналастыру қызметінің лауазымды тұлғаларына, мынадай құқықтар берілген: жерді қорғау және дұрыс пайдалану бойынша жер пайдаланушылар мен жер иелеріне кеңес беру, азаматтық, жер-құқықтық, тәртіптік, әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікке жер заңдарын бұзушылықтар үшін материалдар толтыру, ал кей жағдайларда өздері ұсыныстар беру және айып- пұл салу.

Бұл міндеттерді орындау үшін тек жерге орналастыру және жер кадастры саласы бойынша ғана емес, сонымен қатар құқықтың әртүрлі саласында: жер, азаматтық, еңбек, әкімшілік, қылмыстық және т. б. бойынша жақты дайындалған мамандар қажет.

Бұл оқулық алғаш рет дайындалып отыр, өйткені "Жерді қорғауға және пайдалануға мемлекеттік бақылау" пәні мамандар дайындау үшін оқу бағдарламасына жақында енгізіліп отыр. Бұл оқулықты жерге орналастыру профилінің мамандарына және білімгерлеріне тәжірибелік көмегі тиер деген үміттеміз.

1. Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау

ұғымы мен мазмұны

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау дегеніміз, жерді тиімді пайдалану мен қорғау мақсатында жер заңнамасын сақтауға бағытталған шаралар жүйесі.

Жерді тиімді пайдалану жүйесі табиғатты қорғау, ресурстарды сақтау сипатында болуы керек, және топырақ қорғауды ескере отырып, өсімдік және жануарлар әлемін тиімді пайдалану, тау жыныстары мен басқа да қоршаған орта компоненттеріне теріс әсерді шектеуді қамтамасыз етеді.

Жерді қорғау алқаптарға, олардың зоналық және аймақтық ерекшеліктерін ескере отырып, күрделі табиғи топтарға кешенді шаралар қолдану жолымен жүргізіледі. Сонымен қатар жерді қорғау құқықтық, экономикалық, технологиялық және басқа да қоршаған табиғи ортаның бөлігі ретінде жерді қорғауға бағытталған жерді тиімді пайдалануға, жердің ауылшаруашылық және орман шаруашылық айналымынан себепсіз алынуын тоқтату, және де топырақ құнарлығын қалпына келтіру және жоғарылату жүйелерін енгізеді.

Жерді пайдалануда мемлекеттік бақылау жер иелері мен жер пайдаланушылардың, өзара жерді дұрыс бөлмеуі салдарынан және кәсіпорындар мен ұйымдардың лауазымды тұлғалардың және жеке тұлғалардың берілген жерлерді пайдалану міндеттерін бұзған болса, оны анықтап, жауапкершілікке тартуға мүмкіндік береді.

Жерді қорғау жер учаскелерінің иелері мен жер пайдаланушылардың бірқатар міндеттерін орындау жолымен атқарылатын іс-шаралар бойынша жүзеге асырылады. Бұндай міндеттерге заңға қатысты мыналар жатады:

- 1) Топырақ құнарлығын қалпына келтіру және жоғарылату, сонымен қатар жердің басқа да пайдалы қасиеттерін қалпына келтіру;
- 2) Жерді су және жел эрозияларынан, селден, су басудан, тұзданудан,

сорганданудан, құрғап кетуден, өндіріс қалдықтарымен ластанудан, химиялық және радиоактивті заттармен бүлінуден, сондай-ақ жердің басқа да процестермен бұзылуынан сақтау;

3) Бұзылған жерлерді қалпына келтіру, олардың құнарлығын жоғарылату және шаруашылық айналымға уақтылы енгізу;

4) Ауылшаруашылық жерлерін карантинді зиянкестерден және өсімдік ауруларынан, арам шөп, бұталар өсіп кетуден, және басқа да жер жағдайының төмендеп кетуінен сақтау;

5) Жерді бұзылуына байпанысты, жүргізілетін жұмыстар арқылы топырақтың құнарлы қабатын пайдалану және сақтау.

Мемлекет жер пайдаланушылар мен жер иелерін топырақ құнарлығын жоғарылататын тиімді шараларды жүргізуге, ұйымдастыру-шаруашылық іс-шараларын жүзеге асыруға, топырақ құнарлығына кері әсерін тигізетін процестерді болдырмау мақсатында агротехникалық орман мелиоративтік және гидротехникалық шараларды қолдануға, топырақтың су, жел және ирригациялық эрозияларын және батпақтануды, тұздануын, құрғап кетуін және басқа да жердің жағдайын төмендететін процесстердің болдырмауын міндеттейді.

Бұзылған ауылшаруашылық алқаптарының топырақ құнарлығын қалпына келтіру мүмкін болмаған жағдайда, жердің химиялық және радиоактивті заттармен бүлінуін белгіленген шектеулі нормадан асып кетсе, өндіріс қалдықтарымен, қалдық сулармен ластанса, сонымен қатар өсімдік ауруларымен және карантинді зиянкестермен зақымданған жағдайда заңмен жер консервациясы қарастырылады.

Жерді қорғаудың неізгі мақсаттарына мыналар жатады:

1) өндіріске экологиялық қауіпсіз технологияларды енгізу және орман мелиоративтік шараларын жүргізу жолымен жердің тозуы мен бүлінуін, шаруашылық қызметінің басқа да қолайсыз зардаптарын болдырмау;

2) Тозған немесе бүлінген жерлерді жақсарту мен қалпына келтіруді қамтамасыз ету;

3) Жерді ұтымды пайдаланудың экологиялық нормативтерін тәжірибеге енгізу;

Жерді пайдалану және қорғауға мемлекеттік бақылау объекті болып Қазақстан Республикасының барлық жер қоры жатады. Барлық жерлер келесі санаттарға бөлінеді:

1) ауылшаруашылық мақсатындағы жер;

2) елді мекендердің (қалалардың, поселкелер мен ауылдық елді-мекендердің) жері;

3) өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс жері және өзге де ауылшаруашылық мақсатына арналмаған жер;

4) ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жері, сауықтыру мақсатындағы, рекреациялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер;

5) орман қорының жері;

6) су қорының жері;

7) босалқы жер.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау су-бъектілеріне мыналар жатады:

1) мемлекеттік органдар және лауазымды тұлғалар;

2) заңды тұлғалар;

3) жеке тұлғалар (азаматтар).

Жерді пайдалану мен қорғауға, жер заңнамасын сақтауға мемлекеттік бақылауды жерді иеленушілер мен пайдаланушылардан басқа, үкіметтің жергілікті атқарушы органдары, жер ресурстарын басқарудың атқарушы органдары және басқа да өкілетті органдар жүзеге асырады. Мемлекеттік бақылаудың функцияларын негізінен жерге орналастырушы органдар, атап айтқанда жерді пайдалану мен қорғау бойынша мемлекеттік инспекторлар орындайды. Оларға көмек ретінде қоғамдық инспекторлар болуы мүмкін.

Қоғамдық инспекторлардың міндеттері, функциялары және құқықтары негізінен мемлекеттік инспекторлардың міндеттерімен және құқықтарымен пара-пар. Қоғамдық инспекторлар әдетте ауылшаруашылық мамандары санынан кәсіпорын, ұйым және мекеме ұжымдарымен немесе ауылшаруашылық өндірісін жақсы білетін тұлғаларды ұсынады.

2. Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылаудың мақсаты, міндеттері, түрлері және әдістері.

Мемлекеттік бақылаудың негізгі мақсаты - жер пайдаланудың және меншік құқықтарының барлық субъектілерінің жерді қорғауына және тиімді пайдалануына қол жеткізу.

Жер ауыл шаруашылығында негізгі өндіріс құралы болып саналады. Ауыл шаруашылық өндірісті жүргізу үшін жердің кез-келген түрін емес, тек сапасы, топырақтың құнарлығы жоғары жерлер ғана болады. Жердің ауыл шаруашылығы қажеттілігі үшін жарамдылығы жер кадастр мәліметтерімен анықталады, жерді бағалау жұмыстарымен, топырақ мәліметтерімен, геоботаникалық, гидромелиоративтік, агроэкономикалық және басқа да зерттеулермен, іздестірулермен анықталады.

Арнайы қорғауға ауыл шаруашылығы алқаптары, әсіресе суарм-алы және жыртылған жерлер алынады. Мұндай жерлерді ауыл шаруашылығы емес өндірісіне пайдалану тек ерекше жағдайларда ғана іске асады.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау жүргізуде жалпы міндеттер сияқты жеке міндеттер де орындалады. Жалпы міндеттер арасынан келесі міндеттерді бөлуге болады:

1) министрліктердің, ведомствалардың, сондай-ақ барлық заңды тұлғалардың, азаматтардың іске асырылып жатқан жер заңын сақтауларына қол жеткізу. Заңды тұлғаларға мемлекеттік, қоғамдық және кооперативтік ұйымдар, мекемелер, сондай-ақ заңды тұлғаларға тән барлық белгілері бар ұйымдар жатады, ал жеке тұлғаларға Қазақстан Республикасының азаматтары және шетелдіктер, сондай-ақ құқық қабілеттілігі бар деп танылған азаматтары жоқ тұлғалар жатады;

2) уақытша немесе тұрақты жер пайдалану құқығын және жеке меншікке жер беру тәртібін қамтамасыз ету;

3) жер кадастры мен жер мониторингін жүргізудің дұрыстығына бақылау жасау;

1) жерге орналастыруды жүргізудің дұрыстығын қамтамасыз ету.

Мемлекеттік бақылауды жүргізудегі жалпы міндеттер бүкіл жер бетінің территориясына таралады, яғни жер учаскелері, сондай-ақ сумен, орманмен жабылған жер учаскелері, жер бетінде және жер қойнауында пайдалы қазбалары бар жер учаскелеріне де таралады. Жерді пайдалану мен қорғауға, жер қойнауына, суға және ормандарға мемлекеттік бақылаудың негізгі міндеті бұл барлық; министрліктердің, ведомстволардың, кәсіпорын, ұйым, мекеме, қоғамдық мемлекеттік комитеттердің және азаматтардың бекітілген заң тәртібін сақтауын, мемлекеттік кадастрды жүргізу тәртібін, жерді қорғау тәртібін, бекітілген жерге, суға, тауға және орманға қатысты заңдар тәртібін сақтауды қамтамасыз ету.

Жалпы міндеттермен қатар табиғи ресурстарды пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылаудың табиғи объектілер спецификасымен қамтылған бір қатар ерекшеліктері бар.

Жерді пайдалану мен қорғауға бақылау жүргізетін органдарға байланысты, бақылау түрі екіге бөлінеді:

1. Мемлекеттік. 2. Қоғамдық.

Мемлекеттік бақылау мемлекеттік атқарушы басқару органдарымен, арнайы бақылау органдарымен, яғни заңның орындалуын бақылайтын барлық органдармен және де арнайы ведомстволық қызмет органдарымен жүргізіледі.

Қоғамдық, бақылау белгілі тұлғалардың өздерінің негізгі еңбек міндеттерінің үстіне үстеме жұмыс ретінде қоғамдық бастамалармен жүргізіледі. Екі жағдайда да құқықтары бірдей және міндетті түрде орындалуы керек.

Жұмыс спецификасы мен мазмұнына қарай, сондай-ақ қойылатын міндеттерге байланысты бақылаудың 3 түрі бар. Олар:

1. уақытша

2. қазіргі

3. кейінгі

Алғашқы бақылауға тән мысал, жобалардың, экспертизасы, яғни дәлелденбеген және қолданылмаған шешімдерді болдырмау үшін ғылыми дәлелі кепілдемелер, нормалары бар жобалық шешімдердің сәйкестілігі. Қазіргі бақылаудың іс-әрекеттерінің, бірі авторлық қадағалау және жобаның жүзеге асуына бақылау жүргізу. Кейінгі бақылаудың іс-әрекеті ретінде жерді пайдалану анализін алуға болады.

Жұмыс көлемі мен бақылауға қамтылған территорияларға байланысты келесі бақылау түрлерін атап айтуға болады:

- 1) жалпы мемлекеттік
- 2) ведомстволық
- 3) Ішкі шаруашылық

Жалпы мемлекеттік бақылау мемлекеттік шаралар және мемлекет бақылау органдарының құжаттамаларының формалары мен мазмұны, оны жүргізу тәртібін және міндетін, мазмұндарын анықтайды. Бұл тәртіп мемлекеттің барлық территориясында міндетті түрде орындалады және барлық жерлерді қамтиды. Мемлекеттік бақылауды жүргізгенде ведомстволық бақылауды жүргізу қажеттілігі туындайды. Олар өзара байланысты, бірақ ведомстволық бақылау нақтылы ведомствоның немесе министрліктің барлық жерлері бар объектілерімен ерекшеленеді. Ведомстволық бақылау халық шаруашылығының нақтылы саласы бойынша мәліметтерді ұсынады. Ішкі шаруашылық бақылау нақтылы жер пайдаланушылар жер иеленушілердің территорияларымен ғана шектеледі, өндірістің негізгі құралы ретінде жердің шаруашылық қорын ашып, айқындайды, сонымен қатар, қазіргі жер заңдарын бұзатын нақты фактілерді ашады.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау жүргізуде жалпы және арнайы элементтер бөлініп шығады.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау өзара міне-здемелері бойынша өзгешеленеді. Осы белгісі бойынша сыртқы және ішкі бақылау болып бөлінеді. Сыртқы бақылау өкіметтің жалпы мемлекеттік органдарымен және басқармаларымен іске асырылады, ал ішкі бақылау жер иеленуші мен жер пайдаланушылардың өздерімен жүзеге асырылуы мүмкін, сонымен қатар халық шаруашылығының нақты саласымен немесе ведомство деңгейіне, соның ішінде осылардың өкілдерімен жүргізілуі мүмкін.

Бұл бақылауда мемлекеттік бақылау үшін қажет мәліметтердің барлығы бар және шаруашылықтың нақтылы ведомствоның міндет тапсырмаларын шешу үшін сұрақтарды қарастырады. Бұл сұрақтар жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау функцияларын жүзеге асыратын органдармен келісілген болуы керек.

Мәліметтердің толықтығына бақылаудың сипаттамасы бойынша бақылауды 2 түрге бөлуге болады: бірыңғай және тандалған. Бірыңғай бақылауға бақыланатын территорияның барлығы, ал тандалған бақылауға жер заңын сақтауға күдік туғызатын территория бөліктері ғана кіреді.

Бірыңғай бақылауды әдетте, жерді пайдалану мен қорғау бойынша мемлекеттік инспекторлар алдағы уақыт кезеңіне арнайы өңдеп дайындалған график бойынша жүргізеді. Бірыңғай бақылауда жер заңын барлық элементтері мен параметрлері бойынша сақтауға жан-жақты бақылау жүргізіледі.

Тандалған бақылау территорияның бөлек бөлімдеріндегі жағдайларды түсіндіруге мүмкіндік тұғызады, бірақ оны дұрыс пайдаланғанда бүкіл территорияда еңбек ШЫҒЫМДЫЛЫҒЫ мен қосымша тәсілдер енгізбей-ақ жұмыс жағдайы туралы ұсыныс құруға болады. Тандамалы бақылауды әдетте жоғарғы органдардың лауазымды адамдары барлық территория көлеміндегі мемлекеттік бақылаудың дұрыс қойылғандығын айқындау мақсатында жүргізіледі.

Мемлекеттік бақылаудың уақыты мен үздіксіздік сипатына қарай үшке бөлуге болады:

- 1) үздіксіз (тұрақты)
- 2) оқтын-оқтын (мерзімді)
- 3) бір жолғы (бір уақтылы)

Үздіксіз бақылау уақыт мерзімін белгілемей жүргізеді, яғни тұрақты түрде лауазымды адамдардың міндеттері шеңберіне кіретін арнайы органдармен жүргізіледі. Ол жер заңын бұзғаны туралы, жер сапасының жағдайы және жерді қорғау мен оларды тиімді пайдалану туралы мәліметтер анализін алуға бағытталған.

Үздіксіз бақылау заң бұзушылықты ескертуге қажетті шараларды уақтылы қолдануға, жер заңын орындамаған заң бұзушыны жауапқа тартуға мүмкіндік туғызады. Бір жолғы бақылау үлкен территорияларда жүргізіледі. Ол әдетте қазіргі жағдайдағы экономикалық, әлеуметтік және табиғи шарттарға байланысты туындайды.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау негізінен 2 әдісте жүргізіледі.

- 1) Визуальді-құралды
- 2) деректі

Халық шаруашылығының салаларында жер түрлі мақсаттар үшін пайдаланылады және осыған сәйкес мемлекеттік бақылау жүргізіледі. Сонымен, жер-тұрғын, өндіріс ғимараттары мен құрылыс

үшін, кәсіпорында ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы үшін, көлік, денсаулық сақтау сияқты түрлі сипатта қолданылады.

Өндірістің жеке салаларындағы сияқты, адамдардың қызмет сферасында да жердің маңызы әртүрлі. Сондықтан, жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау да әртүрлі болады. Егер жер жазық кеңістік базис ретінде пайдаланылса, онда алдымен оның өлшемдері мен орналасуы сипатталады. Ауыл және орман шаруашылықтарында жер бұдан басқа өндіріс күші, өндірістің басты құралы болып табылады. Оның маңызды белгілері болып пайдалануы мен сапалы жағдайы табылады. Осылайша, алқаптардың сапасы, топырақ жамылғысы, олардың қоректік заттармен қамтамасыз етілуі, мелиоративтік жағдайы және басқа да белгілері бойынша анықталады. Кәсіпорын жердің ең ірі тұтынушысы болып табылады, мұнда негізгі кәсіпорын ауданынан басқа, қайта құрулар мен келешекте кеңейту үшін жерлер алынады, подъезд жолдары мен қоймалар үшін жерлер талап етіледі және арнайы зоналар бекітіледі. Пайдалы қазбаларды шығарғанда, топырақтың генетикалық, көкжиегі бұзылады.

Құнды, бағалы алқаптар ауыл шаруашылығы айналымынан алынып тасталады.

Территорияның маңызды көп бөлігі геологиялық жұмыстар жүргізгенде, скважиналарды бұрғылағанда ластанады.

3. Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырудағы органдар жүйесі

Жерді пайдалануға мемлекеттік бақылау функциясы жердің иелері мен жер пайдаланушылар жағынан жерді пайдалану проц-есіне және ведомстволық органдар жағынан жерді басқару проц-есіне бағытталған. Мемлекеттік жер басқармасының басқа функцияларымен салыстырғанда бұл оның өзіндік ерекшелігі болып саналады. Мемлекеттік жер кадастры барлық жер пайдаланушыларға, жер иелеріне және жерді басқарудың ведомстволық органдарына таралады. Бақылау жер пайдалануды жүзеге асыру мен ұйымдастырудың барлық формалары мен кезеңдерінен өту керек. Осы арқылы ол бақылауға алынған объектіге шаралар әсерін қажетті жағдайда және уақтылы қолдануға мүмкіндік береді.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау мынадай мемлекеттік органдармен жүзеге асырылады:

1. әкімшілік
2. сот
3. прокуратура
4. арнайы және ведомстволық

Әкімшілік органдар заң шығарушы және атқарушы органдар функцияларын орындайтын өкілетті орган болып табылады. ҚР Парламенті Республикадағы ең жоғарғы өкілетті орган. Ол 2 палатадан тұрады, тұрақты негізде жұмыс істейтін Сенат және Мәжіліс. Парламент Конституциялық заңдарды қабылдап анықтап, оларға өзгертулер енгізе алады. Үкімет- біздің мемлекетіміздің жоғарғы атқарушы билігін жүзеге асырады. Ол атқарушы органдар жүйесін басқарып және олардың қызметіне басшылық жасайды. Үкімет өзінің бүкіл қызметінде Республика Президентінің алдында жауап береді және Үкімет бағдарламасы ұсынылған жағдайда Республика Парламентіне есеп береді.

Парламент маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін, жер ресурстары мен қоршаған ортаны қорғауға қатысты принциптер мен нормаларды бекітетін заңдар шығаруға құқылы. Үкімет заңдардың орындалуын қамтамасыз етеді, мемлекеттік меншіктің соның ішінде табиғи ресурстардың басқаруын ұйымдастырады, сондай-ақ, министрліктердің, мемлекеттік комитеттердің және басқа да орталық және атқарушы органдардың қызметіне басшылық жасайды.

Жергілікті мемлекеттік басқару белгілі бір территориядағы жұмыстардың жағдайына жауапты жергілікті атқарушы және өкілетті органдармен жүзеге асырылады.

Жергілікті өкілетті органдар-облыс, аудан, қала және басқа әкімшілік-территориялық бірліктерінің мақсаттары. Жергілікті атқарушы органдар ҚР атқарушы органдарының бірыңғай жүйесіне кіреді және сәйкес облыс, қала, аудан және т. б. әкімдері басшылық етеді. Олар сәйкес территорияның даму қажеттілігімен және мүдделерімен байланыстыра атқарушы биліктің жалпы мемлекеттік саясатын жүргізуді қамтамасыз етеді.

Сот билігін сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады. Сот жүйесін ҚР Жоғарғы соты және жергілікті соттар

(облыстық, аудандық, қалалық) шешеді. Сот билігі ҚР атынан жүзеге асырылады және оның мақсат-міндеті азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауды, Республиканың конституциясының заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз етуді мақсат етіп қояды. Жоғарғы Сот органы болып ҚР Жоғарғы соты болып табылады.

Прокуратура мемлекет атынан Республиканың аумағында заңдардың, Қазақстан Республикасының Президенті жарлықтарының және өзге де нормативтік құқықтық актілердің дәлме-дәл біркелкі қолданылуымен, жедел-іздістіру қызметінің, анықтау мен тергеудің, әкімшілік және орындаушылық іс жүргізудің заңдылығын жоғарғы қадағалауды жүзеге асырады, заңдылықтың кез-келген бұзылуынан анықтау мен жою ретінде шаралар қолданылады, сондай-ақ Республика Конституциясы және заңдарына қайшы келетін заңдар мен басқа да құқықтық актілерге наразылық білдіреді. Ол өз өкілеттілігін басқа мемлекеттік органдардан, лауазымды адамдардан тәуелсіз жүзеге асырады және Республика Президентіне ғана есеп береді. Республика Прокуратурасы төменгі прокурорларды жоғары тұрған Прокуратураларға және Республиканың Бас Прокуратурына бағындыра отырып, бірыңғай орталықтандырылған жүйе құрайды.

Жерді пайдалану мен қорғауды мемлекеттік бақылаудың, ведомстволық, және арнайы органдарына табиғатты қорғау және жерге орналастыру қызметі органдары жатады.

ҚР табиғатты қорғау бойынша органдар жүйесі биоресурстар мен экология министрлігімен және облыстық, аудандық, биоресурстар мен экология басқармасымен ұсынылады.

ҚР табиғи ресурстар және экология министрлігі және оның органдары өз кезегінде мемлекеттік бақылауды мынадай бөлімдерде жүзеге асырады:

а) жерлерді ластанудан, өндіріс қалдырымен, химиялық, және радиоактивті заттармен, пестицидтермен және минералды тыңайтқыштармен ластанудан қорғау;

б) биологиялық және химиялық залалсыздандыру, тасу, сақтау, пайдалану бойынша белгіленген ережелер мен нормаларды сақтау;

в) ерекше қорғауға алынған территориялар мен қорықтардың табиғат қорғау режимін (тәртібін) сақтау;

г) жер учаскелерінің иелері мен жер пайдаланушылардың өндірістік табиғат қорғау технологияларын пайдалану, өзінің шаруашылық қызметі нәтижесінде экологиялық, жағдайдың төмендеуі мен қоршаған табиғи ортаға залалын тигізбеуді жобалау, орналастыру және ғимарат, құрылыс және басқа да объектілердің эксплуатациясына енгізу арқылы, жана техника мен технологияларды пайдалану арқылы, яғни жер жағдайына теріс әсерін тигізетін болса, осы арқылы экологиялық талаптармен қамтамасыз ету;

е) жер учаскелерін иелері мен және жер пайдаланушылармен топырақтың құнарлығын қалпына келтіру мен сақтау бойынша ұйымдастыру шаруашылық, агротехникалық, орман мелиоративтік және гидротехникалық, эрозияға қарсы шаралар кешенін дұрыс және уақтылы жүргізу;

ж) топырақтың құнарлы қабатын алу, сақтау және пайдалану;

з) пайдалы қазбалар немесе басқа да процесстер үшін кәсіпорын запастарын өңдеуге босатылған жерлерді келешекте мақсатына сай пайдануға жарамды жағдайға келтіру;

и) ластанған және ауыл шаруашылық айналымынан шыққан жерлер консервациясы, жер деградациясы және де топырақтың құнарлы қабатын жоюды болдырмау бойынша шараларды орындау.

ҚР Мемлекеттік санитарлы-эпидемиологиялық қызметі мыналарға мемлекеттік санитарлы-эпидемиологиялық бақылауды жүзеге асырады:

а) белгіленген күзеттік, санитарлы-қорғау, сауықтыру зоналарын жобалау және өндіріс қалдықтарымен, түрлі радиоактивті улы заттарды қайта өңдеу, пайдаланумен кәсіпорын объектілерді эксплуатациялау арқылы, жер учаскелерін пайдалану арқылы санитарлық заңдылықтарды сақтау;

б) жерлердің паразиттік қоздырғыштар мен инфекциялы аурулармен ластануын болдырмау;

в) ғимарат, құрылыс және басқа объектілерді қайта құруда, орналастыруда, жобалауда және эксплуатацияға енгізуде, сондай-ақ жер жағдайына ескеріп тигізетін жаңа техника мен технологияларды енгізуде санитарлы-гигиеналық талаптарды сақтауын қамтамасыз ету.

ҚР тұрғын және құрылыс министрлігі және олардың органдары өз кезегінде мына бөлімдерге мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады:

а) архитектуралық құрылыстық құжат және архитектура құрылыстық қызмет сферасында белгіленген мемлекеттік норматив және заңды актілер талаптарымен жер пайдалануды сақтау;

б) құрылыс, қайта құру, қайта жөндеу, күрделі жөндеу жүргізуге және объект пен кешендерді өз еркімен қолайлы жабдықтауды болдырмау;

в) көшелерге белгіленген қызыл сызық пен құрылым сызықтарын сақтау;

г) жер учаскелерінің мазмұны, елді мекен территориялары мен олардың жүйелері бойынша белгіленген архитектуралық, құрылыстық талаптармен құжаттарды қамтамасыз ету;

д) архитектуралық және мәдени, тарихи ескерткіштерді қорғау бойынша заңдылықтарды сақтау.

ҚР су ресурстары комитеті және олардың бөлімшелері өз кезегінде мемлекеттік бақылауды мына бөлімдерде жүзеге асырады:

а) су қорғау зоналарында жерді рационалды пайдалану және су қорғау шараларын, сондай-ақ суға зиянды әсерімен күрес шараларын кәсіпорындармен орындау;

б) су қорғау зоналары мен жолақтарында жерді пайдалану режимін (тәртібін) сақтау;

в) су объектілері жағдайына және олардың су қорғау зоналарына әсерін тигізетін объектілер, кәсіпорындар, құрылымдар салуды, гидротехникалық жұмыстарды өз еркімен жүргізуді болдырмау.

Сонымен қатар, министрліктер мен ведомстволардан, олардың қарамағындағы мекемелер, ұйымдардың жерді пайдаланудың бекітілген тәртібін сақтау жауапкершілігі түспейді!

Жерге орналастыру қызметіне заң шығарушы және олардың атқарушы және басқарушы органдарымен мынадай құқықтар берілген:

-жер учаскесіне жер иелерінің және жер пайдаланушылардың тұрақты және уақытша пайдалану құқықтарын растайтын құжаттарын тексеру;

-пайдалануының нақты жағдайын айқындау үшін жерлерді зерттеуді жүргізу;

-жерді бөлу және беру жөніндегі төмен тұрған мемлекеттік органдардың жұмыстарын тексеру және бағыттап отыру;

-жер заңдарын және жер пайдалану ережелерін бұзушылықты айқындау және тоқтату;

-жер заңдарын бұзған тұлғаларды жауапкершілікке тарту.

Жерге орналастыру қызметінің лауазымды адамдары мемлекеттік органдардың алдында, азаматтық және басқа құрылыстарға, пайдалы қазбалар кендерін өңдеуге, агротехникалық, орман мелиоративтік, геологиялық зерттеу, іздестіру, геодезиялық және басқа жұмыстарды жүргізуге, егер олар жер заңдарын бұзатын, бекітілген жер пайдалану тәртібін бұзатын және жойылуға, ластануға, топырақтың құнарлы қабатының бүлінуіне, эрозияның дамуына, тұздануға, батпақтануға және басқа процестерге әкелетін болса, сонымен қатар егер жұмыстар экологиялық сараптамадан өтпеген жобалар бойынша жасалса, жұмыстардың тоқтатылуы туралы мәселе қоя алады немесе тоқтатады.

Осылайша, жер ресурстарын басқару комитеті органдары, экология және табиғи ресурстар министрлігі, денсаулық сақтау басқармасы, тұрғын және құрылыс министрлігі, ҚР су ресурстары бойынша комитеті:

-өздерінің міндеттеріне сәйкес жерді пайдалану және қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады;

-жердің сапасы жағдайының өзгеруінің сараптамасын және тексерудің ұйымдастырады;

-жерді мақсатына сай пайдалануды сақтауын бақылауды іске асырады;

-жер заңдарын бұзушылықтарды жою шараларын қолданады;

-жерді пайдалану және қорғау мәселелері бойынша нормативті актілерді дайындауға қатысады;

-одан арғы пайдалануы адам денсаулығына және өміріне қауіп төндіретін, күтпеген жағдайларға, апаттарға, табиғи ландшафттар мен тарихи-мәдени мұралардың жойылуына, су көздерінің және ауыл шаруашылық өнімдерінің ластануына әкеп соғатын ластанған және деградацияланған жерлерді консервациялау туралы ойлар қосады;

-дала құрылысы және жерге орналастыру құжаттарын, сапалық жағдайын жақсарту шараларын жүргізілген, мелиорацияланған, рекультивацияланған, және басқа жерлерді қабылдау комиссиясының жұмысында, сонымен қатар жерді қорғау мақсатында құрылған объектілерді ұйғаруға қатысады.

4. Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырудағы негізгі нормативтік актілер

Біздің мемлекетімізде жер қатынастарын реттейтін нормативтік- құқықтық актілермен белгілі жер құқық тәртібі орнатылған. Бұл актілер мемлекет еркіндегі актілер, нормативтік мінездемеге (сипаттамаға) ие және көп ретті пайдаланымға есептелген. Сонымен қатар, бұл актілерді барлық заңды және жеке тұлғалар орындауға міндетті. Оның орындалуын мемлекеттік органдар бақылап, мемлекет тарапынан ұйымдастырушылық және материалдық жағынан қамтамасыз етіледі.

Бірақ жер қатынастарын реттейтін және жерді пайдалануға мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын құқықтық нормалар жер туралы нормативтік актілерде ғана емес, құқықтың басқа да салаларында бар.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру 2 топқа бөлінеді: 1. Заң 2. Заңға сүйенетін актілер. Заң және Заңға сүйенетін актілерден заң күшімен өзгешеленеді. Заңдар мемлекеттің жоғарғы заң шығарушы органымен бекітіледі және жоғарғы заң күшіне ие. Заңға сүйенетін актілер заңдар негізінде және олардың орындалу негізінде қабылданады. Біздің мемлекетіміздің территориясында ең жоғарғы заң күшіне -- ҚР Конституциясы ие бұл --біздің өміріміздің негізгі заңы. Заңдарға: кодекстер, заң күші бар Президенттің жарлықтары жатады. Барлық заңдар өз кезегінде не-гізгі заң - ҚР Конституциясына сәйкес болуы керек. Жерді пайдалануға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырғанда көбінесе ҚР Конституциясы мен ғана емес, “Жер туралы” заңмен, әкімшілік заң бұзушылық кодексімен, қылмыстық, су, орман кодекстерімен, заң күші бар ҚР Президентінің “Жер қойнауы және оны пайдалану” жарлығымен, ҚР “Қоршаған ортаны қорғау” туралы заңдарымен де басшылық етуге тура келеді. Заңдар мемлекеттің барлық территориясында жүзеге асады және оны барлық министрліктер, ведомстволар, комитеттер, заңды және жеке тұлғалар орындауға міндетті.

Заңға сүйенетін актілер, мемлекеттік басқарманың жалпы және салалық құзыретті орталық органдарымен, жергілікті билік органдарымен, басқармаларымен шығарылады. Олар заңдар тәртібін дамытып, нақтылайды. Егер қабылданған акт, мысалы, мемлекет Конституциясына қайшы келетін болса, оны тез арада заңға сәйкес өзгерту керек. Актілердің формалары оларды шығарған органдардың құзыреті мен өкілеттілігіне байланысты. ҚР Үкіметі өз құзырындағы мәселелері бойынша Республиканың бүкіл аумағында міндетті күші бар қаулылар шығарады. Үкіметтің қаулылары және Премьер - Министрдің үкімдері Конституцияға, заң акілеріне, Республика Президентінің жарлықтары мен үкімдеріне қайшы келмеуі тиіс.

Мәслихаттар өз құзырындағы мәселелер бойынша шешімдер, ал әкімдер - тиісті әкімшілік аумақтық бөліністің аумағында орындалуға міндетті шешімдер мен үкімдер қабылдайды. ҚР Конституциясы мен заңдарына сәйкес келмейтін мәслихат шешімдерінің күші сот тәртібімен жойыла алады. Әкімдердің шешімдері мен үкімдерінің күшін тиісінше ҚР Президенті, Үкіметі немесе жоғары тұрған әкім жоюы мүмкін, сондай-ақ олардың күші сот тәртібімен жойыла алады. Жерді рационалды пайдалану, жерді қорғау және олардың пайдалануына бақылау ережелері белгілі әкімшілік- бөлініс территориясында жер пайдалану спецификасын есепке ала отырып, заңға сәйкес қабылданады.

Жергілікті өкілетті және атқарушы органдардың нормативтік актілеріне сәйкес территорияларында барлық жер пайдаланушылар мен меншік иелерімен, заңды және жеке тұлғалармен орындалуға міндетті. Нормативтік мәні бар ведомстволық актілерге: бұйрықтар (нұсқаулар), ережелер, тәртіптер, инструктивті хаттар және басқа да актілер жатады. Олар заң негізінде және орындалу негізінде шығарылады.

Министрліктер мен ведомстволардың нормативтік актілері үкіметтің заңдары мен қаулыларына тәуелді болады. Мұнда құқықтық нормаларды нақтылайтын ережелер мен оларды іске асырудағы процессуалды тәртіп бекітетін ережелер құрылады.

Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау жүргізуде неғұрлым жиі қолданылатын заңға сүйенетін актілердің негізгілері болып мыналар табылады:

1. “Қоршаған ортаны қорғау туралы” ҚР Заңы 1997 ж.
2. ҚР Президентінің 1996 ж. 30 сәуірде қабылданған №2967 “ҚР экологиялық қауіпсіздігі” концепциясы.
3. ҚР Үкіметінің 1996 ж. 20 маусым №760 “Жерге меншік құқығы мен жер пайдалану құқығын беру тәртібі туралы ережелерді бекіту” қаулысы.
4. ҚР Үкіметінің 1996 ж. 14 қазан №1262 “Ауыл шаруашылық алқаптарын бір түрден екінші түрге ауыстыру тәртібін бекіту туралы” қаулысы.
5. ҚР Үкіметінің 1996 ж. 30 қазан №1312 “Арнайы жер қорын құру мен бөлу тәртібін бекіту туралы” қаулысы.
6. ҚР Үкіметінің 1996 ж. 10 желтоқсан № 1511 “Мемлекет меншігіндегі жер учаскелері мен тұрақты пайдаланудағы жер пайдаланушылықтарды алып сату тәртібін бекіту туралы” қаулысы.
7. ҚР Үкіметінің 1997 ж. 19 ақпан №235 “Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырудағы ережелерді бекіту туралы” қаулысы.
8. ҚР Үкіметінің 1997 ж. 16 маусым №976 “Бұзылған және ластанған жерлерді пайдалану мен қорғау, алып тастау тәртібі туралы ережелерді бекіту туралы” қаулысы.
9. ҚР Үкіметінің 1997 ж. 18 шілдеде қабылданған №1135 “ҚР ауыл шаруашылық министрлігі жер ресурстарын басқару бойынша Комитеті туралы ережелер” қаулысы.
10. ҚР Үкіметінің 1997 ж. 7 тамыз №1232 “Ауыл шаруашылық ұйымдарды механизациялау мен қайта құру нәтижесінде құрылған шаруашылық субъектілеріне тұрақты жер пайдалануға тегін берілетін жер учаскелерінің өлшемдері мен жер еншілерін анықтау тәртібін бекіту туралы” қаулысы.
11. 1993 ж. ҚР жер қатынастары мен жерге орналастыру комите-тімен қабылданған “Жерді пайдалану мен қорғауға жерге орналастыру қызметімен мемлекеттік бақылау жүргізу тәртібі туралы” қаулысы.

Тексеру тестері.

1. Жерді қорғау мен пайдалануға мемлекеттік бақылау дегеніміз не?
 - а) мемлекеттік бақылау жерді қорғау және тиімді пайдалану мақсатында, жер заңдылықтарының орындалуына бағытталған шаралар жүйесі.
 - б) мемлекеттік бақылау бұл жерді қорғау және пайдалануды, табиғи ландшафттарды жақсарту және қолайлы экологиялық ортаны ұйымдастыру бойынша шаралар жүйесі.
 - в) мемлекеттік бақылау-жерлердің табиғи, шаруашылықтық және құқықтық мәліметтерінің жиынтығы.
2. Жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылаудың міндеттері:
 - а) міндеттері жалпы және жеке;
 - б) негізгі міндеттері: жер заңдарын барлығының сақтауын, жерді иемдену және пайдалану тәртібін сақтауын, жер кадастрын және жерге орналастыруды жүргізудің дұрыстығын қамтамасыз ету;
 - в) жерді тиімді пайдалану, өсірілген өнімдерді өз еркімен пайдалану, басқа жер иелерінің және жер пайдаланушылардың құқықтарын бұзбау.
3. Жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылаудың мақсаты:
 - а) жерді қорғау және тиімді пайдалану;
 - б) жер заңдарын бұзғаны үшін кінәлілерді жазалау;
 - в) жерді тиімді пайдалану бойынша құқықтарды, құжаттарды тағайындау.
4. Жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын органдар жүйесі:
 - а) мемлекеттік емес органдар және жерге орналастыру қызметі;

б) әкімшілік органдар, соттар, прокуратура және арнайы ведомо-
стволық органдар.

в) жер ресурстарын басқарудың қалалық, облыстық, аудандық,
комитеттері.

5. Жерді қорғау және пайдалануда мемлекеттік бақылаудың мазмұны:

- а) бірінші және таңдалған;
- б) жүйелік, оқтын-оқтын, бір уақтылы;
- в) визуалды, құралды, құжаттылы.

6. Жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылау объектісі:

- а) жер қорының барлық жер санаттары.
- б) колхоздар, кооперативтер, серіктестіктер және басқа ауылшаруашылық ұйымдар,
мекемелер;
- в) ауылшаруашылығына арналған жерлер, елді мекен жерлері,
өндірістік жерлер, көлік, байланыс, қорғаныс және ауылшаруашылығына арналмаған басқа да
жерлер, ерекше қорғалатын территориялар, су қорының жерлері, орман қорының жерлері, босақы
жерлер.

7. Жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылаудың
түрлері:

- а) мемлекеттік және қоғамдық;
- б) жалпы және арнайы;
- в) алғашқы, қазіргі, кейінгі;

5. Жерге орналастыру қызметінің жерге мемлекеттік бақылауды жүргізудегі және жерді пайдаланудағы рөлі мен функциялары.

5.1. Жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырудағы жерге орналастыру қызметінің рөлі мен міндеті.

Арнайы орган құзыретімен жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру тәргібі туралы ережеге сәйкес, ҚР ауыл шаруашылық министрлігінің жерге орналастыру қызметі барлық жерді пайдалануға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады. Жерді дұрыс пайдалану мен қорғауға байланысты сұрақтар бойынша ауыл шаруашылық министрлігінің бұйрық, жарлық және нұсқауларының барлығын ұйым, мекеме, кәсіпорын және азамат-тардың бәрі орындауға міндетті.

Жерге орналастыру қызметінің алдында бірінші кезекте бағалы, сапалы және өнімді жерлерді сақтап қалу міндеті тұр. Кей-де басқа жер пайдаланушылар ауыл шаруашылығына арналған жерлерге жерді сақтау үшін қажетті қамқор көрсетпейді, жеке шаруашылық құрылыс қажеттілігі үшін өнімді алқаптарды пайдаланады, эрозияға қарсы шараларды көбінесе жүргізбейді, агротехникалық кепілдемелерді толық орындамайды, ауыспалы егіс орналастырмайды, ал кейде азаматтарға жеке қосалқы шаруашылық жүргізу үшін жергілікті орындаушы биліктен бөлінген жерлер тіпті пайдаланылмай қалады. Жер пайдаланушылар мен жер иелерінің негізгі міндеті - жерді рационалды және мақсатқа сай пайдалануда - жерге орналастыру маңызды бағаланбас роль атқарады.

Жерге орналастыру шаралары шаруашылық механизмінің құрамдас бөлігі болып табылады. Ол жерді қорғау мен жақсарту, рационалды пайдалануды ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Жерге орналастыру жоғарыда аталған тапсырмаларды бір-бірінен ұзақтығымен, оларды құру әдістерімен ерекшелетін түрлі жобалар, схемаларды, болжамдарды құру жолымен шешіледі. ҚР барлық жерге орналастыру жұмыстары МемҒӨО жүйесінде жерге орналастыру бойынша мемлекеттік жобалау институттарымен жүргізіледі. Сондай-ақ стационарлы жерге орналастыру қызметімен жүргізіледі.

Жерге орналастыру қызметі аудан, қала, облыстың бас маман-дарының басқаруымен жер ресурстарын басқару комитеті жүйесінен құралады және ҚР ауыл шаруашылық министрлігінің құрамына кіреді. Бұл органдар біздің мемлекетімізде жер ресурстарын басқарудың негізгі атқарушы органдары болып табылады.

Жер ресурстарын басқару комитеті мемлекеттік кәсіпорындарға қарағанда мемлекеттік меншік құқығының субъектісі функцияларын және мемлекеттік басқару функцияларын жүзеге асырады.

Қазіргі кезде жерге орналастыру жұмыстарын жүргізу тікелей жер реформасын жүргізумен және мемлекеттің нарықтық қатынасқа түсуімен байланысты. ҚР жер заңында жерді тиімді және рационалды пайдалануға, оны қиратушы апат әрекеттерінен қорғауға КӨП мән беріледі. Осыған байланысты жерге орналастырудың маңызы артады. Жерге орналастыру қызметінің органдары жерді ведомстволық басқару органдарының ішінде ерекше орын алады. Олар жер қорын жалпы басқарудың функцияларын жүзеге асырады. Жерге орналастыруға жерді экономикалық, құқықтық және биологиялық қорғау, жерді пайдалану мен қорғауға күнделікті бақылау және бағалау бас табиғи ресурс ретінде қайта өндіру жіктелген. Жерге орналастырудың тұрақты міндеттері болып мыналар табылады: жерді есепке алу және бағалау, салалар арасында жерді бөліп беру, мемлекет масштабында шаруашылық жүргізудің өлшемдері мен оптималды формаларын құру.

Жерге орналастырудың барлық шараларын мазмұны мен нәтижелеріне қарай 2-ге бөлуге болады:

1. Жерді қорғау, есепке алу мен бағалау неізінде олардың халық шаруашылығында пайдалануына бақылау;

2.... Жерге орналастырудың қазіргі формаларына бейімделу және жаңа формаларын құру.

5. 2. Жер ресурстарын басқару функцияларын басқару бойынша комитет қызметін ұйымдастыру және олардың негізгі функциялары.

ҚР ауыл шаруашылық министрлігінің жер ресурстарын басқару комитеті ҚР-ғы жер ресурстарын басқарудың мемлекеттік органы және топографо-геодезиялық және картографиялық жұмыстарды басқарудың мемлекеттік органы болып табылады.

Комитет құрамына енетін жер ресурстарын басқарудың облыстық, қалалық және аудандық комитеттерімен бірге, сондай-ақ геодезиялық және жерге орналастыру профилінің кәсіпорындарымен бірге ҚР жер ресурстарын басқару бойынша бірыңғай мемлекеттік жүйе құрады. Облыс, қала, аудандардағы жер ресурстарын басқару комитеті ҚР ауылшаруашылық министрлігінің жер ресурстарын басқару комитетінің территориялды (аймақтық) органдары болып табылады. Комитет заңды тұлға болып табылады. Комитеттің ҚР мемлекеттік бюджеттік банкісінде бюджеттік және ағымдағы есеп-шоты және де мүлкі, ҚР елтаңбасы белгіленген мөрі бар.

Комитет 93 қызметінде мынадай міндеттерді орындайды:

- жер ресурстарын басқару және жер қатынастарын реттеу облысында бірыңғай мемлекеттік саясат жүргізу;

- жер реформасы бойынша жұмыстарды орындауды ұйымдастыру;

- жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру;

-геодезиялық, аэрокосмостық, топографиялық және картографиялық жұмыстарда стандарттау және инженерлік жаб-дықтауда бірыңғай ҒЫЛЫМИ -- техникалық саясатты жүзеге асыру;

-жерді рационалды пайдалану үшін әлеуметтік- экономикалық және ұйымдастыру шаруашылық шарттарын құру;

-жерге орналастыруды жүргізу, мемлекеттік жер кадастрын және жер мониторингін жүргізу;

-жерді зоналау және сәйкес құжаттарды безендіре отырып, жер учаскелерінің шекараларын бекіту;

-топографиялық-геодезиялық және картографиялық жұмыстардың координациясы және басқармасы, геодезиялық бақылау және Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік геодезиялық торлардың дамуы;

-жер нарығының дамуына және жер пайдаланушылық құқықтарының дамуына, және де жер реформасын жүзеге асырудағы шараларды жүргізуге ықпал ету;

- жер ресурстарын басқару, жер қатынастарын реттеу , жерге орналастыру, топография-геодезиялық картографиялық және осыған байланысты жұмыстар бойынша заң және нормативтік – құқықтық актілерін өңдеу.

Комитет жер қатынастарын реттеуде жерді пайдалануда және қорғауда, жер реформасын жүргізу мәселелері бойынша ҚР орталық және жергілікті атқарушы органдарымен бірге өзара тығыз байланыста жұмыс істейді.

Комитеттің міндетіне жер мониторингі мен жер кадастрын ұйымдастыру және жүргізу және де ҚР жер ресурстарының жағдайы туралы көрсеткіштер банкісін құру кіреді.

Комитет жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылау жүргізуде құрылыс, реконструкция, яғни ауыл шаруашылық емес объектілерді қайта өңдеу және ішкі шаруашылық құрылыс кезінде жер заңдылығын бұзушылықты жою шараларын қабылдайды. Осы мақсатта Комитет жыл сайын жерді категорияларға, алқаптарға, жер учаскесінің меншік иелеріне және жерді пайдалану туралы республикалық есеп берулер құрады.

Жер ресурстарын басқару Комитеті мыналарды ұйымдастырып жүзеге асырады:

- жер заңдылығын бұзып пайдалануды және пайдаланбауды айқындау жерді рационалды пайдалану мен қорғау бөлігінде республикалық, облыстық, аудандық, бағдарламалар, схемалар және жобалардың экспертизасын;

- жер реформасын жүргізу мақсатында республикалық мағынаға ие ғылыми-зерттеу, тәжірибе-конструкциялық, жобалау-іздестіру жұмыстарын заказ берушінің функцияларын;

- жерге орналастыру бойынша жұмыстардың өндірістік бөлімше күштерін, сондай-ақ топография-геодезиялық, картографиялық, топырақ, агрохимиялық, геоботаникалық және басқа да зерттеу және іздестіру жұмыстарын;

- жерді тұрақты пайдалану құқығына, жер учаскесінің меншік құқығына актілерді дайындау және тапсыруды;

- әкімшілік-территориялық бірлік шекарасын техникалық безендіруді;

- жерді пайдалану мен қорғауға мемлекеттік бақылауды.

Комитет өз құзыреті шегінде мынадай құқықтарға ие:

- жерді пайдалану мен қорғау сұрақтары бойынша жер учаскесінің, меншік иелері мен жер пайдаланушыдан ақпараттар алып отыру;

- құрылыс жұмыстарын тоқтату немесе жер пайдалану құқығын тоқтату туралы ұсыныстар енгізуге, жерді жақсарту мен иелену шараларын жүргізуге, егер осы жағдайда жер заңдылығы бұзылатын болса;

- жер қатынастарын реттеу сұрақтары бойынша орталық және жергілікті атқарушы органдардың нормативтік актілерін тоқтату туралы ұсыныстар беруге, жерге орналастыруды жүргізуге;

- топография-геодезиялық және картографиялық жұмыстарды толық тоқтатуға ықпал ететін шараларды пайдалануға;

- сот органдарында талапкер (сотқа арыз беруші) ретінде шығу.

Жер ресурстарын басқару комитетін төраға басқарады. Оны ауыл шаруашылық министрлігінің ұсынысы бойынша ҚР Үкіметі қызметке тағайындап және алып тастай алады. Ал төраға орынбасарын қызметіне комитет төрағасының ұсынысымен Ауыл шаруашылығы министрлігі тағайындап, босата алады. Төраға Комитеттің басқару жұмыстарын ұйымдастырып, жүзеге асырады және де берілген тапсырмалардың орындалуына жауапкершілік алады. Ғылыми-техникалық сұрақтарды қарастыру үшін ҒЫЛЫМИ-техникалық Кеңес құрылады, оның құрамын Комитет төрағасы тағайындайды.

Комитет жұмысында оның төрағасы:

- орынбасары мен Комитеттің құрылымдық, бөлімшесінің жетек-шіліктерінің міндеттері мен жауапкершілік дәрежесін анықтайды;

- Комитет жұмысшыларын тағайындап, қызметтерінен босата алады және жер ресурстарын басқарудың облыстық, қалалық комитет жетекшілері кандидатураларын және республика қарамарындағы ұйым жетекшілерін ҚР ауыл шаруашылығы министрлігіне бекітуге ұсынады;

- Тәртіптік сөгістер береді, бұйрықтар шығарады, мемлекеттік органдар мен ұйымдарда Комитеттің атынан жұмыс жасайды;

- құрылымдық бөлімшелер және оның территориялық органдары туралы тәртіптерді бекітеді.

5.3. Жерді пайдалануға бақылауды жүзеге асырағын жерге орналастыру қызметінің жұмысшыларының құқықтары және міндеттері

Жерді қорғауға және пайдалануға мемлекеттік бақылауды жергілікті атқарушы органдар, жер ресурстарын басқарудың атқарушы органдары, табиғатты қорғау және басқа да өкілетті органдар үкіметтің жергілікті атқарушы органдарымен өзара әреке-тгесе жүзеге асырады. Жергілікті атқарушы органдарымен жергілікті бюджет қаражаты есебінен жер инспекциялары құрылуы мүмкін. Инспекциялар жұмыстарын методикалық басқаруды жер ресурстарын басқарудың ҚР Комитеті жүзеге асырады.

ҚР жерлерін қорғау және пайдалануға бас мемлекеттік инспектор болып ҚР жер ресурстарын басқару комитетінің төрағасы табылады, ал төраға орынбасарлары және мемлекеттік жер инспекциясының бастығы ҚР жерді қорғау және пайдалану бойынша бас мемлекеттік инспектор орынбасары. Жер ресурстарын басқару бойынша облыстық, қалалық, аудандық комитеттердің төрағалары жерді қорғау және пайдалану бойынша, сәйкес әкімшілік-территориялық бірліктердің мемлекеттік инспекторы болып табылады.

ҚР мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру және ұйымдастыруға, ҚР жерлерін қорғау және пайдалану бойынша бас мемлекеттік инспектор және оның орынбасарлары арнаулы жауапты, ал тиісті әкімшілік-территориялық бірліктің (облыс, қала, аудан) жерлерін қорғау және пайдалану бойынша мемлекеттік инспекторлар - осы бірліктер шегінде ғана жауапты.

Жер ресурстарын басқару комитеттерінің төрағалары облыстар және астана жерлерін қорғау және пайдалану бойынша мемлекеттік инспекторы, жер ресурстарын басқару комитетінің төрағасы қызметіне тағайындалады үкіметтің атқарушы органдарының (өкімдер) келісімімен ҚР жерлерін қорғау және пайдалану бойынша бас мемлекеттік инспектор.

ҚР жер ресурстарын басқару бойынша комитеттің орталық ап-паратының мамандары және лауазымды адамдары, сонымен қатар мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру міндеті жүктелген олардың территориялық органдары, жерді қорғау және пайдалану бойынша мемлекеттік инспектор болып табылады.

Жерді қорғау және пайдалану бойынша мемлекеттік инспекторлар өздерінің міндеттерінің шегінде мынадай құқықтарға ие:

а) жер-құқықтық тәртіптік, материалдық және қылмыстық жауапкершілікке кінәлі тұлғаларды тарту бойынша мәселелерді шешу үшін сәйкес органдарға жер заңдарын бұзушылық туралы мәліметтерді жіберу;

б) жер заңдарын бұзушылық туралы актілер құру және әкімшілік жауапкершілікке кінәлілерді тарту және осы мақсатта протоколдар толтыру;

в) жерді қорғау және пайдалануға бақылау мақсаты үшін, қызметтік төлқұжатын көрсету арқылы, еш кедергісіз ұйымдарға кіру, жер пайдаланушылардың және жер иелерінің жер учаскелерін зерттеу, сонымен қатар бекітілген ережелерді сақтаумен, әскери, қорғаныс және басқа да арнайы объектілер жерлерін зерттеу;

г) жер заңдарын бұзушылықтарды жою және жерді қорғау мақсатында жер иелеріне және пайдаланушыларға, міндетті түрде орындауы үшін тапсырмалар беру;

д) жер пайдаланушылар және жер иелерінің жер учаскелерінен бас тартуы, жерді ұзақ уақыт пайдаланбауы, көшіп кету жағдайларында, иесі жоқ мүлік ретінде жер учаскелерін есепке алу;

е) үш не одан да көп жыл ішінде, ауыл шаруашылығы өндірісіне, және басқа құрылыстарға бағытталған жерлерді мақсатына сай пайдаланбау, ескерту жасағаннан кейін бір жылдан аса мақсатына сай пайдаланбаған және осы ескертуден кейін үш айдан аса уақыт ішінде жер заңдарын бұзушылықтар жойылмаған жағдайда осы жерлерді алып қою туралы материалдар дайындап, және оларды мемлекет меншігіне немесе басқа жер пайдаланушыларға тапсыру;

ж) жер учаскесін зерттеу және жерді қорғау шараларын орындауды тексеру үшін мамандарды қатыстыра сараптамаларды жүргізу;

з) сәйкес органдарға, құрылыс жұмыстарын, пайдалы қазбаларды қайта өңдеуді, агротехникалық, орман мелиоративтік іздестіру, геодезиялық және басқа да жұмыстарды тоқтату туралы ұсыныстар беру, егер:

-жер заңдары бұзылатын болса;

-жер пайдалану тәртібі сақталмаған жағдайда топырақтың құнарлы қабаты бүлініп және ластанса;

-эрозия процестері дамыған, тұзданған, батпақтанған және басқа да топырақтың құнарлығын төмендеткен жағдайда;

-жасалатын жұмыстар жобалары экологиялық сараптамадан өтпесе.

и) объектілер құрылысы, жер мелиорациясы жобаларының, және жердің ауыл шаруашылық айналымнан алынатын жобаларының сараптамаларына қатысу;

к) барлық жер пайдаланушылардан және жер иелерінен, жерді қорғау және пайдалану мәселелері бойынша құжаттар мен мәліметтерді талап ету;

л) жер заңдарын бұзу нәтижесінде, келтірілген зиянның орнын келтіруді сотта талап ету.

Стационарлы жерге орналастыру қызмет жұмысшылары, оларға жүктелген жұмыстарды орындау барысында, белгілі бір міндеттер жүктеледі. Олардың қатарына мыналар жатады:

1) мемлекеттік жер кадастрын және жер мониторингін ұйымдастыру;

2) ҚР жерлерінің жағдайы туралы мәліметтер құру

3) жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылауды уақтылы жүргізу;

4) жер заңдарын бұзушылықтарды жою шараларын уақтылы қолдану;

5) жердің көлемі және оларды санаттарға, алаптарға, жер иелеріне және жер пайдаланушыларға бөлу, жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылау, бүлінген жерлерді рекультивациялау, топырақтарды құнарлы қабатын пайдалану және алу туралы жылдық есеп көрсету

6) жерге меншік құқығын, жерді тұрақты немесе уақытша пайдалану құқығын, сонымен қатар жер арендасын растайтын құжаттарды беру және дайындауға қатысу;

7) жерге ақыны бекіту туралы ұсыныстарды өңдеу;

8) жерді қорғау және тиімді пайдалану жобаларының және схемаларын аудандық, республикалық, облыстық, аймақтық, аудандық бағдарламаларын, қабылдауға және сараптауға қатысу;

9) әртүрлі мақсатпен жер инвентаризациясын жүргізу және жүргізуге қатысуды ұйымдастыру.

Осылайша, жерді пайдалануға мемлекеттік бақылауды жер пайдаланушылықтар және жер иелері арасында жерді дұрыс бөлмеу нәтижесінде болған кері әсерлерді немесе оларды жер ресурстарын дұрыс пайдаланбауды жою және айқындауға, сонымен қатар ұйымдарды, мекемелерді лауазымды адамдарын және азаматтарды, оларға немесе олардың көршілеріне берілген жерлерді қорғау және пайдалану міндеттерін бұзғандары үшін жауапқа тартуға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік бақылауды, жерді зерттеу барысында, оларды инвентаризациясы кезінде, жер заңдарын сақтауды тексеру, жерлерді пайдалану бойынша схемалар және жобаларды тексеру, жер кадастрын және жер мониторингін жүргізу кезінде іске асырылады.

Жоғарыда келтірілген жұмыстар жерге орналастыру қызметінің жұмысшыларының орындау және тікелей қатысуымен жүргізіледі, және жер ресурстарын дұрыс пайдалану оларды қорғалуы және 61-;Я]]Д мемлекеттің барлық халқының мүддесіндегі марынасы істелген жұмыстардың сапасына, сонымен қатар сенімділігіне, оларды орындаушылардың адалдығына, білімділігіне тәуелді.

Жерді қорғау және пайдалану бойынша мемлекеттік инспекторлар қадырында, жер заңдарын бұзушылықтардың шынында жойылуын және барлық жер пайдаланушылар мен жер учаскесі иелерінің жерді қорғау және пайдалануға мемлекеттік бақылауды жүзеге асырушы лауазымды тұлғалардың тапсырмаларын орындауды бақылайды.

өзін-өзі тексеру үшін тесттер.

1. (Сіздердің аудандарыңыздың жерге орналастыру органдарын атаңыз:

а) аудандық; әкімшілік;

б) ауданының жер ресурстарын басқару бойынша аудандық комитеті;

в) табиғи ресурстар және экологияның, аудандық басқармасы.

2. Аудандық жер пайдалану және қорғау бойынша мемлекеттік инспекторларының дудығын т!з!п беріңіз.

а) жер заңдарын сақтауды тексеру үшін барлық жерлерге ешкедергісіз кіру; агротехникалық және орман мелиоративтік жұмыстарды тоқтату; жер құнарлығының төмендеген жағдайда, гидротехникалық және жол құрылысын, т.б. тоқтату; тиімсіз пайдаланылып және пайдаланылмай жатқан жерлер туралы мәліметтер жинау;

жобалардың сараптамаларына қатысу; жер заңдарын бұзушылықтарды тоқтату және жауапқа тарту.

б) жер заңдарын бұзушылықтар және қолданылатын шаралар туралы есеп беру; жер пайдаланушылықтарды бақылау.

в) жерді Бөлу, алу мәселелері бойынша аудан екі¹інді шешімдерінің жобаларын дайындау; жердің көлемі және сапасы және олардың барасы туралы есеп жүргізу.

3. Жерге орналастыру қызметінің құрамы:

а) бұл жер ресурстарын басқарудың қалалық, аудандық, облыстық комитеттері;

б) жерге орналастыру қызметі жер ресурстарын басқару комитеттерімен (республикалық, облыстық, аудандық және қалалық), жерге орналастыру бойынша жобалық ғылыми-зерттеу институттарынан тұрады;

в) бұдан жер ресурстарын басқарудың аудандық комитеттері және табиғи ресурстар және экология басқармалары кіреді.

4. Аудандық жерді қорғау және пайдалану бойынша мемлекеттік инспекторлардың орнында болғанда не істер едіңіз? Егер, "Жұлдыз" ауыл шаруашылық мекемесінің территориясында жер құнарлығының төмендеуі фактісін тапқан жағдайда.

а) аудан әкіміне "Жұлдыз" ұжымдық мекемесінің жер пайдалану құқығынан айыру туралы ұсыныс айтамын;

б) барлық құжаттарды толтырып жер пайдалану құқығынан айыру мүмкіндігі туралы ескертумен қатар "Жұлдыз"¹ ауыл шаруашылық ұжымдық мекемесінің директорына айып-пұл төлетемін;

в) ауыл шаруашылығына келтірілген зиянның көлемін анықтап, және сәйкес құжаттарды толтырып, "Жұлдыз" мекемесінің директорын қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін мәліметтерді тергеу органдарына тапсырамын.

5. Аудандық жерге орналастыру қызметінің міндеттері:

а) мемлекеттік және қоғамдық мұқтаждар үшін жерлерді бөлу және осы құқықтарды алдары тіркеумен, жерге құқықтар туралы құжаттарды толтыру мен беру;

б) ауданда жер реформасын жүргізу, жер пайдалану ұйымдарының жоғарғы тиімді формаларының дамуы үшін жағдайлар жасау мақсатында жер пайдалану жүйесін қайта құру, ауданда кейін бөлу үшін арнайы жер қорын және босалқы жерлер құру;

и) жер сапасының және көлемінің себебін жүргізу, сонымен қатар барлық жер пайдаланушыларды және жеке меншікке берілген жерлерді тіркеу.

Дәріс 6. Жер заңнамасының бұзылу түрлері.

Адамзат қоғамының тіршілік процестері жермен ажырамас байланыста болады. Өндірісті және өндірістік күшін дамытуда, соның ішінде халық шаруашылығының барлық туралы дамыту және орналастыру кезінде табиғатқа, ал ауыл және орман шаруашылығы үшін негізгі өндіріс құралы болып отырған жерге кері әсерін тигізуде. Сондықтан ауылшаруашылығы өндірісінде жерді рационалды және ғылыми негізделген талаптар бойынша пайдалану өте маңызды.

Топырақтың құнарлығы оның баға жетпес табиғи қасиеті, ол көбінесе адамның жерге әсеріне байланысты. Біздің елімізде табиғи ресурстарды сақтау және қорғау міндеті конституциялық деңгейде бекітілген. Қазақстан Республикасының Конституциясының (1995 ж.) 31-бабында "Мемлекет, адам денсаулығы мен өмір сүруге қолайлы, қоршаған органы қорғауды мақсат етіп қояды. Адамның денсаулығы мен өміріне қатер төндіретін деректер мен жайттарды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауапкершілікке әкеп соғады". Ал ҚР Конституциясының 38-бабы бойынша "ҚР азаматтары табиғатты сақтауға және табиғат байлықтарына ұқыпты қарауға міндетті".

Республиканың даму стратегиясын орындау үшін, табиғатты қорғау мәселелері мен талаптарын экономикалық саясатқа енгізе отырып, ұлттық қайта құру экономикасын пайдалану қажет. Адамзат қоғамының барлық даму сатыларында негізгі өндіріс құралы ретінде жер маңызды табиғи ресурс болып келген және болады. Алайда жер заңын бұзу және немқұрайлы қарау фактілері әлі де азаймаған.

Бірақ жерді құқықтың қорғау мен жер пайдалану және жерге меншік құқықтарын қорғау ұқсас болғанымен, оларды мазмұны арқылы ажырату қажет. Біріншісінде -- құқықтық қатынас объектісі ретінде тікелей жермен бірге оның элементтері және комплекстері құрастырылады, яғни табиғатты қорғауға қатысты мәселелер, ал екіншісінде -- объект ретінде жерге меншік құқығы немесе жерді пайдалану құқығы жатады, яғни құқық қорғау объектілері. Мемлекеттік жерге меншік құқығын қорғауға тиісті қасиеттер, жерді табиғи дене ретінде қорғауға және керісінше ешқандай әсерін тигізбейді. Мысалы, жер учаскесін өз бетімен басып алу жерге меншік құқығын бұзудың ең күрделі түрі, бірақ, ол барлық жағдайда жерді бүлдірумен байланысты болмайды, онда ол табиғат қорғау нормаларын бұзбауы мүмкін.

Қазақстан Республикасының “Жер туралы” заңына сәйкес жер учаскесі меншік иелері мен жер пайдаланушылар топырақ өнімділігін көтеруге, өндірістің табиғатты қорғау технологиясын қолданып жерді қорғау шараларын жүзеге асыру, өзінің шаруашылық іс- әрекеттері нәтижесінде экономикалық жағдайдың нашарлығы.